Gy. Szabó András

„Ó jer közénk...”

Egy verstípus utóélete

A magyar irodalom nagy versei között akad néhány, melynek szerkezeti megoldása, hangulati telítettsége egy jól körülírható szerephagyományra vezethető vissza. Ezekben a művekben a megszólaló alany olyan személy oltalmazó segítségét kéri, akitől megerősítést, támaszt, cselekvésbeli azonosulást vár. A költő részéről megnyilvánuló alapgesztust minden esetben a tisztelet s a mellé társuló familiáris érzés hívja elő. Ha ennek a verstípusnak a forrásvidékét keressük, Vörösmarty *Liszt Ferenchez* írt költeményét kell elsőként említenünk. E műben már csaknem együtt találjuk azokat a fontos elemeket, melyek a vers alanyának meghatározó attitűdjét jellemzik. A költő egy nagyobb közösség (nép, nemzet) nevében, annak követeként közelít a megszólított személyhez, aki legtöbb esetben maga is e közösség tagja – világhírnek örvendő nagyság –, hogy legyen jelen e tágabb kör életében, ösztönözze és igazolja mindazokat az erőfeszítéseket, melyeket e kör hangadó, jobbik része a közösség érdekében kifejt.

Lisztnek az 1840-es, a pesti árvízkárosultak javára megrendezett koncertsorozatára, az év elején, január 4-én kerül sor a Nemzeti Színházban. Nagy esemény volt – mint erről a korabeli tudósítások beszámolnak –, olyan népes közönség gyűlt össze a ragyogóan kivilágított teremben, mely a színpad két szárnyát is elárasztotta, és új páholyokat kellett rögtönözni. Emberek százai rekedtek kint az épület előtt, órákon át hiába várva a bejutásra. Az elsöprő sikerű est csúcspontján megy fel a színpadra gróf Festetics György és küldöttsége, s nyújtja át Lisztnek a „nemzet nevében” azt a bizonyos, drágakövekkel díszesített, felirattal ékesített kardot. „A nagy művésznek, Liszt Ferenczcnek, művész érdeme és buzgó hazafisága méltatásául, – tisztelő Honfitársai Pesten, Január 4-én 1840.” A visszaemlékezők szerint Liszt nem tud úrrá lenni érzésein, váratlanul éri az ajándék, sír, két kezébe temeti arcát, ujjai közt folyik a könnye, aztán hosszú szünet után magához tér, és beszélni kezd. Vörösmarty tisztelgő költeményének ez a légkör a háttere. A „hírhedett zenész”, a „mindig hű rokon” látogatása a reményt erősíti meg, azt a hitet mélyíti el a vers olvasóiban, hogy a reformkorral elinduló erjedés a rég esedékes nemzeti összefogás eredménye.

Gy. Szabó András (1953) előadóművész, író. Utóbbi kötete: *A végakarat* (2018).

Jobb korunk jött. Újra visszaszállnak,
Rég ohajtott hajnal keletén,
Édes kínja közt a gyógyulásnak,
A kihalt vágy s elpártolt remény:
Újra égünk őseink honáért,
Újra készek adni életet s vért.

Az akkor már világhírű zenész puszta jelenlétével súlyt ad a mindennapok küzdelmének, mintegy szentesíti annak jogosultságát. Ő lesz a magasabb régiókból ítélkező személy, aki értelmet, célt ad a küzdelemnek, már-már szakrális szférába emelve a nemzet szolgálatát.

És ha hallod, zengő húrjaiddal
Mint riad föl e hon a dalon,
Mellyet a nép millió ajakkal
Zeng utánad bátor hangokon,
Állj közénk és mondjuk: hála égnek!
Még van lelke Árpád nemzetének.

(Száz év múlva egy másik nagy versben, Illyés *Bartók*jában kap kitüntetett hangsúlyt a gondolat a művészet mindent elrendező, mindent helyére tévő mágikus szerepéről, ahol Bartók az iránymutató sarkcsillag, az igazodási pont, aki „jó orvosként" gyógyírt nyújt a sebre, aki művészetével, a zenével, harmóniát teremt a diszharmóniában, utat mutat a megrázkódtatásokkal teli kaotikus világban.)

Liszt Ferenc másik számon tartott látogatására 1856-ban kerül sor. Egy évvel korábban kap megbízást Scitovszky János bíborostól egy zenei mű (egy mise) komponálására az Esztergomi Bazilika felszentelésének ünnepélyére. Erre az alkalomra írja meg Vajda János *Liszt Ferenchez* című versét. Az esztergomi főszékesegyházban történt augusztus végi bemutatót megelőzően a Nemzeti Múzeum dísztermében két alkalommal nyilvános főpróba keretében hangzik el a mű. Vajda feltehetően ezen főpróbák valamelyikén hallhatta Liszt zenei kompozícióját, és közvetlen utána, a friss élmény hatása alatt írja meg költeményét. Erre abból következtetünk, hogy Liszt, miután értesül a vers megszületéséről, s alkalmi fordításban olvashatja is a művet, találkozást kezdeményez a szerzővel. „Ennek folytán – tudósít a *Hölgyfutár*, az egyik legolvasottabb divatlap 1856 augusztusában – a nagy zenész kívánta megismerni a fiatal költőt, ki neki tegnapelőtt mutattatott be."

Vajda, akárcsak Vörösmarty, a közös hon s ekként a közös múlt felemlítésével közelít a zenészhez abban a reményben, hogy a haza híres fia osztozik a nemzet gondjában, nem hagyja magára akkor sem, ha a nagyvilágba tér vissza. Ebben a költeményben már együtt vannak azok az alkotóelemek, melyek a későbbiekben a bevezető sorokban érintett verstípus mintájául szolgálnak.

Idézzük fel a verset.

Liszt Ferenchez

Kit hord örök hír s diadal,
Kiben szívünk ver s zeng a dal,
Mit idő el nem öl:
Honod, mely büszke rád s szeret –
A Hunyadiak, Zrínyiek
Hazája üdvözöl!

Légy büszke rá, és ne feledd:
E föld, mely szülte bűszered,
Hősök, csodák hona;
E népnek, mely hord méla bút
És örömében sírni tud,
Nincs párja, rokona.

Ó jer közénk, maradj velünk,
Kik még hiszünk, még szeretünk,
Bár reményünk – titok.
Zengd te nekünk a csodadalt,
Mit nem mondhatnak el szavak,
Csak sejtenek milliók…

Vagy ám ha mégysz – hí a világ –
Vidd a haza határin át
E nép hírét tova;
A nép, melynek dalaiban
Nagy, halhatatlan búja van,
Nem halhat meg soha!

Ami talán már első olvasásra feltűnik, az a familiáris gesztus, kiszólás, megszólítás, mellyel Vajda a körbe, egészen pontosan a nemzet felemelkedésén munkálkodók körébe invitálja a zenészt. Ez a familiáris, már nem is a nagyságnak, hanem sokkal inkább a barátnak kijáró invitálás, „Ó jer közénk, maradj velünk", ez a közvetlenséget sugalló formula teszi meghitté a megnyilatkozást. A tisztelet megmarad, nem csorbul, de elolvadni látszik belőle a kötelező hódolat: itt minden a távolba szakadt, mégis nagyon közeli rokonnak szól.

A vizsgált verstípus később született példáiban, a közléshelyzet kialakításában, a hangnem intonálásában, a megszólított és megszólító viszonyában mintha a Vajda-vers megnyilatkozásformája öröklődne tovább.

Az Arany-évforduló (2017) kapcsán az anyaországban, de a határon túl élő magyarság körében is több olyan gyűjtemény látott napvilágot, mely számba

veszi az Arany emléke és öröksége előtt tisztelgő műveket. Babits *Arany Jánoshoz* című versét mindegyik gyűjtemény közli.

A költemény az 1911-ben megjelent *Herceg, hátha megjön a tél is* című kötetében lát napvilágot, de korábban született. Ekkor már Babits megkapja az első szúró kritikákat: „visszaálmodó lélek", aki elhatárolja magát a „zakatoló kortárs világ elől" – ebben egyezik meg a legtöbb bíráló. Esztétikai értékrendjét firtatják, nihilizmus vádjával illetik. És ez még a legenyhébb minősítés, Bródy Miksa a *Magyar Hírlap*ban a „legkitűnőbb dilettáns" címet ítéli neki. A mindinkább eldurvuló támadás súlyosan megbántja Babitsot.

Ekkor egy olyan költőelődöt talál meg fájdalmával, aki mindig is közel állt személyiségéhez, aki akárcsak ő, távol tartotta magát a politika, a közélet hangoskodó megnyilvánulásaitól. Aranyhoz menekül.

Hunyt mesterünk! tehozzád száll az ének;
ládd, léha gáncsok lantom elborítják
s mint gyermek hogyha idegenbe szidják
édesapjához panaszkodva tér meg:
úgy hozzád én.

Megzavart, megbillent lelki egyensúlya támaszt, vigaszt keres. Megerősítést vár attól, akit mesterének tart, akinek „életrajzát – tőle tudjuk – az életírásnak egészen új módszere szerint" kívánta megírni még tanuló korában. Ebben a nehéz helyzetben a sérülékeny és megsértett művész mint fiú az apától vár megértést és útmutatást. A rokonlélek tisztázó, vigaszt is hozó, segítő jelenlétét ezúttal nem a nemzet kéri, hanem egy önérzetében, hitvallásában megtámadott költő. József Attila 1937-ben ugyanezzel a ragaszkodó, gyermeki tisztasággal hívja körébe a felolvasó estjére Magyarországra érkező Thomas Mannt, hasonló aurájú köszöntő versében.

Mint gyermek, aki már pihenni vágyik
és el is jutott a nyugalmas ágyig
még megkérlel, hogy: „Ne menj el, mesélj" –
(így nem szökik rá hirtelen az éj)
s míg kis szíve nagyot szorongva dobban,
tán ő se tudja, mit is kíván jobban,
a mesét-e, vagy azt, hogy ott legyél:
így kérünk: Ülj le közénk és mesélj.

Nem csak az indító sorok (Babitsnál a 3., József Atillánál az első) szövegi hasonlósága ragad meg, az is természetesen, de az elképzelt helyzet azonossága, a felnőtt (apa)–gyermek szerepben rejlő lehetőség szövegformáló, tónus meghatározó jelenléte helyezi szorosan egymás mellé a verseket. Az óhajtott, kívánt lelki kapcsolat megélése a kontaktus minél közelibb megteremtése révén válhat

eredményessé. A közeledésnek ezen a fokán a nagyságnak kijáró hódolat baráti érzéssé szublimálódik. „Állj közénk", Ó jer közénk, maradj velünk", „Ülj le közénk és mesélj" – olvassuk száz év eltéréssel a kérlelő sorokat. Egyedül ebben a baráti együttlétben, a familiaritásnak ebben a meghitt viszonylatában tárulkozik ki egyik ember a másiknak. Vörösmarty és Vajda jól tudta ezt, amikor „az örök hír s diadal" tulajdonosát, hazája fiát körébe marasztalta. Hasonló a meghívás gesztusa Babitsnál, amikor válságos korszakában Aranyt ülteti vigasztalónak maga mellé, és József Attilánál, aki egy ingatag világban a zsinórmértéket, a tisztán látó „európait" látja Thomas Mannban.

„Mi a nagy lélek válasza a létre?" – végső soron ez az Illyés által felvetett kérdés az ihlető vezérgondolat e verstípus korábbi állomásaiban. A Bartók-vers záradékában Vajda sora, „mit nem mondhatnak el szavak, csak sejtnek milliók", Bartók zenéjéhez kapcsolódva kerül újra elő. A nagy művész azáltal, hogy kimondja, már fel is oldja a „rettenetet", esélyt adva a „szív-némaságra születetteknek" a megnyugvásra, a reményre.

…
beh különös, beh üdvös írt adsz
azzal, hogy a jaj siralmát, ami fakadna belőlünk,
de nem fakadhat, mihelyettünk
– kik szív-némaságra születtünk –
kizenged ideged húrjaival!

Bartók-költeményében Illyés a Vörösmarty óta jelenlevő szerephagyomány konvencióit követi. „Felvállalt előzményként" tartja számon a szakirodalom Vörösmarty ódáját a Bartók-vers szerkezeti komponálásában. Tegyük hozzá: ennek a vállalt előzménynek egyik meghatározó jellemzője maga a megnyilatkozási forma, esetünkben a megszólított szellemi nagyságtól remélt oltalom öröklődő szövegi hagyománya és hasonlósága.